

บทที่ 10

การปรับตัวและป้องกันความเสี่ยงของเกษตรกร

ในการรับมือกับความเสี่ยง เกษตรกรก็ได้มีการรับมือในหลายรูปแบบ ในบทนี้จะได้รายงานระดับความแปรปรวนของรายได้ที่เกษตรกรประสบและกลยุทธ์ของเกษตรกรในการรับความแปรปรวนต่างๆ ทั้งในระดับบุคคล ระดับสังคมและองค์กรท้องถิ่น เพื่อการปรับตัวและป้องกันความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรกรรมในระบบพันธะสัญญา ตามที่ได้ข้อมูลมาจากแบบสอบถามเกษตรกร

10.1 ระดับความแปรปรวนของรายได้และการปรับตัวต่อความเสี่ยง

เกษตรกรผู้ปลูกพืชทุกพืช (รวมเฉลี่ยร้อยละ 65.1) และเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ทุกชนิดส่วนใหญ่ (รวมเฉลี่ยร้อยละ 58.8) ให้ความเห็นว่าระดับความแปรปรวนของรายได้อยู่ในระดับที่น้อยและเกิดขึ้นนานๆ ครั้ง ในผู้ปลูกมันฝรั่ง และผู้เลี้ยงไก่ไข่ และ ปลา มีผู้ระบุว่ามีความแปรปรวนของรายได้ในระดับปานกลาง และเกิดขึ้นบ่อย อยู่ในระดับสูงกว่ากลุ่มอื่น (ร้อยละ 31.7 สำหรับผู้ปลูกมันฝรั่ง ร้อยละ 25.7 สำหรับผู้เลี้ยงไก่ไข่ และ ร้อยละ 30.6 สำหรับผู้เลี้ยงปลา ตามลำดับ) แสดงว่าในทั้ง 3 กลุ่มนี้ กลุ่มที่มีการระบุว่าความแปรปรวนของรายได้มีมาก และบ่อยที่สุดเป็นกลุ่มเลี้ยงสุกร (ร้อยละ 4) ส่วนกลุ่มเลี้ยงปลาเป็นกลุ่มที่ระบุว่า ความแปรปรวนของรายได้มีมาก แต่ไม่บ่อย สูงสุด (ร้อยละ 3.2) (ตารางที่ 10.1 และ 10.2)

ตารางที่ 10.1 ระดับความแปรปรวนของรายได้ และความบ่อยของการเกิดขึ้นในกรณีพืช

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

ระดับความแปรปรวน ของรายได้ และความ บ่อยของการเกิดขึ้น	มันฝรั่ง	มะเขือ เทศ	ถั่วเหลือง ฝักสด	ข้าวโพด ฝักอ่อน	ข้าวโพด หวาน	ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ เพื่อผลิต เมล็ดพันธุ์	พริก	รวม
น้อย-นานๆครั้ง	42.5	71.7	75.8	75	66.1	60.3	64.3	65.1
ปานกลาง-ไม่บ่อย	21.2	15.0	16.1	14.7	25.8	26.5	19.7	19.8
ปานกลาง-บ่อยๆ- มาก-ไม่บ่อย	31.8	10.0	6.5	2.9	6.5	11.7	8.9	11.2
มาก-ไม่บ่อย	3.0	3.3	1.6	5.9	1.6	1.5	5.3	3.2
มาก- บ่อยๆ	1.5	-	-	1.5	-	-	1.8	0.7

ตารางที่ 10.2 ระดับความแปรปรวนของรายได้ และความบ่อยของการเกิดขึ้นในกรณีสัตว์

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

ระดับความแปรปรวน ของรายได้ และความบ่อย ของการเกิดขึ้น	ไก่เนื้อ		ไก่เนื้อรับ จ้างเลี้ยง	ปลา	รวม	
	สุกร	ไก่ไข่				ประกัน ราคา
น้อย-นานๆครั้ง	80.0	48.6	73.3	60.0	32.3	58.8
ปานกลาง-ไม่บ่อย	16.0	25.7	26.7	30.0	32.3	26.1
ปานกลาง-บ่อยๆ-	-	25.7	-	10.0	30.6	13.3
มาก-ไม่บ่อย	-	-	-	-	3.2	0.7
มาก- บ่อยๆ	4.0	-	-	-	1.6	1.1

ในกรณีที่เกิดความแปรปรวนของรายได้ ทั้งเกษตรกรผู้ปลูกพืชทุกพืชและเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ทุกชนิดส่วนใหญ่ใช้วิธีการรับมือเพื่อแก้ปัญหาความแปรปรวนหลายวิธี วิธีการที่เกษตรกรใช้แตกต่างกันแต่ละชนิดพืชและชนิดสัตว์

จากข้อมูลในตารางที่ 10.3 พบว่าหากพิจารณากรณีของพืชในภาพรวมของทุกพืช โดยเรียงลำดับวิธีการที่ใช้จากร้อยละของจำนวนเกษตรกรที่เลือกวิธีนี้เทียบกับจำนวนตัวอย่างทั้งหมดในแต่ละพืชแล้ว คิดค่าเฉลี่ยจากทุกพืช (ค่าร้อยละรวมเฉลี่ยในตารางที่ 10.3) พบว่าวิธีที่มีเกษตรกรผู้ปลูกพืชนิยมมากที่สุด คือ การพยายามลดค่าใช้จ่าย (ร้อยละเฉลี่ยรวมเท่ากับ 30.2 และในทุกพืชค่าอยู่ระหว่างร้อยละ 22.6-37.9 เป็นวิธีการที่ผู้ปลูกมันฝรั่ง มะเขือเทศ ข้าวโพดฝักอ่อน และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์นิยมมากที่สุด) วิธีการที่นิยมเป็นอันดับสองหากพิจารณาในภาพรวมของพืช คือ การหันไปปลูกพืชอย่างอื่น (ร้อยละเฉลี่ยรวมเท่ากับ 27.9 และในทุกพืชค่าอยู่ระหว่างร้อยละ 20.6-42.9 นอกจากนี้วิธีการนี้เป็นวิธีการที่เกษตรกรผู้ปลูกพริกและข้าวโพดหวาน นิยมใช้มากที่สุด คือมีร้อยละของเกษตรกรที่เลือกใช้วิธีนี้ถึงร้อยละ 42.9 และ 37.1 ตามลำดับ) วิธีการที่นิยมเป็นอันดับสามหากพิจารณาในภาพรวมของพืช คือ การพูดคุยปัญหาเกี่ยวกับบริษัทหรือเอเยนต์ (ร้อยละเฉลี่ยรวมเท่ากับ 25.0 และในทุกพืชค่าอยู่ระหว่างร้อยละ 16.2-41.9 นอกจากนี้วิธีการนี้เป็นวิธีการที่เกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองฝักสดนิยมใช้มากที่สุดคือ มีร้อยละของเกษตรกรที่เลือกใช้วิธีนี้ถึงร้อยละ 41.9) วิธีการอื่น ๆ ที่เกษตรกรใช้ ได้แก่ การออกไปรับจ้างนอกฟาร์มเพื่อหารายได้ หาอาชีพใหม่ การกู้ยืมเงินจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง นายทุนหรือสถาบันการเงิน เป็นต้น วิธีการที่เกษตรกรใช้น้อยที่สุดหรือกล่าวได้ว่ามีเพียงเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งร้อยละ 6.1 ที่ใช้วิธีการรับมือกับความแปรปรวนโดยการฟ้องร้องผู้ที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 10.3 วิธีการรับมือในกรณีที่เกิดความแปรปรวนในกรณีพืช

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด)

วิธีการรับมือในกรณีที่เกิด ความแปรปรวน	มันฝรั่ง	มะเขือ เทศ	ถั่ว เหลือง ฝักสด	ข้าวโพด ฝักอ่อน	ข้าวโพด หวาน	ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ เพื่อผลิต เมล็ดพันธุ์	พริก	รวม
● ไม่ได้ทำอะไร	4.5	8.3	6.5	5.9	16.1	13.2	8.9	9.1
● ใช้เงินออมที่มีอยู่	10.6	20.0	21.0	23.5	30.6	30.9	21.4	22.6
● ลดค่าใช้จ่าย	37.9	33.3	22.6	30.9	25.8	33.8	26.8	30.2
● กู้ยืมญาติพี่น้อง	1.5	13.3	6.5	7.4	3.2	1.5	5.4	5.5
● กู้จากเพื่อนบ้าน	1.5	1.7	4.8	7.4	3.2	1.5	1.8	3.1
● กู้จากนายทุน หรือพ่อค้า	-	1.7	3.2	-	-	-	3.6	1.2
● กู้จากสถาบันการเงิน	28.8	5.0	14.5	10.3	22.6	10.3	16.1	15.4
● รับจ้างนอกฟาร์ม	25.8	23.3	14.5	16.2	14.5	20.6	32.1	21.0
● ลดการผลิต	24.2	15.0	14.5	19.1	22.6	22.1	10.7	18.3
● หันไปปลูกอย่างอื่นเพิ่มขึ้น	25.8	16.7	27.4	20.6	37.1	25.0	42.9	27.9
● หาอาชีพใหม่	12.1	20.0	12.9	14.7	24.2	23.5	28.6	19.4
● พุดจา คุยปัญหา กับบริษัท หรือเอเยนต์	21.2	25.0	41.9	26.5	17.7	16.2	26.8	25.0
● รวมตัวต่อรองกับบริษัท หรือเอเยนต์	25.8	10.0	8.1	7.4	8.1	11.8	8.9	11.4
● ขอความช่วยเหลือจาก ญาติ	3.0	1.7	4.8	2.9	-	5.9	1.8	2.9
● ขอความช่วยเหลือจาก องค์กรท้องถิ่น	13.6	6.7	8.1	5.9	9.7	10.3	-	7.8
● ขอความช่วยเหลือจาก หน่วย งานของรัฐ	15.2	11.7	12.9	8.8	6.5	14.7	1.8	10.2
● เลิกการผลิต	3.0	10.0	11.3	11.8	17.7	7.4	10.7	10.3
● ฟ้องร้องผู้เกี่ยวข้อ	6.1	-	-	-	-	-	-	0.9
● ไม่ระบุ	4.5	1.7	3.2	-	-	4.4	1.8	2.2

หากพิจารณากรณีของพืชโดยแบ่งเป็นกลุ่มที่ไม่เปราะบาง เปราะบาง 1 จนถึง 3 ด้าน พบว่า ในกลุ่มที่เปราะบาง 3 ด้านเลือกที่จะไม่ทำอะไรเลยสำหรับการรับมือต่อความแปรปรวนของรายได้ โดยมีค่าร้อยละสูงที่สุดที่ร้อยละ 25 ของเกษตรกรในกลุ่มนี้เมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ หากพิจารณาเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มที่ไม่เปราะบางเลือกที่จะใช้วิธีการหันไปปลูกอย่างอื่นเพิ่มขึ้นมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 36.8 ของเกษตรกรในกลุ่มนี้ ตามด้วยการใช้เงินออมที่มีอยู่ร้อยละ 28.2 และการพูดจาคุยกับหากับบริษัทหรือเอเยนต์ ร้อยละ 25.6 ในขณะที่กลุ่มที่เปราะบาง 1 ด้านและ 2 ด้านมีวิธีการที่รับมือสูงสุดวิธีการเดียวกันคือ การลดค่าใช้จ่าย ร้อยละ 35.1 และ ร้อยละ 30.5 ตามลำดับ ในกลุ่มเปราะบาง 1 ด้านมีวิธีการรับมือที่นิยมรองลงมาคือ การพูดจาคุยกับหากับบริษัทหรือเอเยนต์ ร้อยละ 26.9 รับจ้างนอกฟาร์ม ร้อยละ 23.6 ใช้เงินออมที่มีอยู่ร้อยละ 23.1 ในกลุ่มที่เปราะบาง 2 ด้าน มีวิธีการที่รับมือลำดับต่อ ๆ ไปคือ การหันไปปลูกอย่างอื่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 28.6 พูดจาคุยกับหากับบริษัทหรือเอเยนต์ ร้อยละ 21 สำหรับกลุ่มสุดท้ายกลุ่มที่มีความเปราะบาง 3 ด้าน เป็นกลุ่มที่มีจำนวนการใช้วิธีการในการรับมือน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นๆ โดยวิธีที่นิยมใช้มากที่สุดในกลุ่มนี้คือ การหันไปปลูกอย่างอื่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 33.3 ตามด้วย ไม่ทำอะไรเลยร้อยละ 25.0 และมี 3 วิธีการที่มีร้อยละที่เท่า ๆ กัน (ร้อยละ 16.7) คือ การลดค่าใช้จ่าย การรับจ้างนอกฟาร์ม การพูดจาคุยกับหากับบริษัทหรือเอเยนต์ (ตารางที่ 10.4) อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มที่เปราะบางมากนั้น ไม่ต้องการกู้ยืมเงิน หรือใช้เงินของตนเอง มีแนวโน้มมากกว่ากลุ่มอื่นที่จะลดค่าใช้จ่าย ลดการผลิต ไม่ได้ทำอะไร หรือ หาลูกค้าใหม่ ในขณะที่กลุ่มไม่เปราะบาง หรือเปราะบางไม่มาก ก็ต้องการกู้เพิ่มเติม ในขณะเดียวกันก็พยายามหาทางออกอย่างอื่นเพิ่มเติม เช่น การใช้เงินออมที่มีอยู่ ลดค่าใช้จ่าย กู้จากสถาบันการเงิน รับจ้างนอกฟาร์ม เป็นต้น ส่วนการหาลูกค้าใหม่ หรือ หันไปปลูกอย่างอื่น ก็มีการพิจารณาอย่างมากในทุกๆกลุ่ม

ตารางที่ 10.4 วิธีการรับมือในกรณีที่เกิดความแปรปรวนในกรณีพิชแบ่งตามความเปราะบาง

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด)

วิธีการรับมือในกรณีที่เกิดความแปรปรวน	ไม่เปราะบาง (n=117)	เปราะบาง 1 ด้าน (n=208)	เปราะบาง 2 ด้าน (n=105)	เปราะบาง 3 ด้าน (n=12)
● ไม่ได้ทำอะไร	8.5	9.6	12.4	25.0
● ใช้เงินออมที่มีอยู่	28.2	23.1	17.1	8.3
● ลดค่าใช้จ่าย	23.1	35.1	30.5	16.7
● กู้ยืมญาติพี่น้อง	3.4	6.3	6.7	-
● กู้จากเพื่อนบ้าน	2.6	2.9	4.8	-
● กู้จากนายทุน หรือพ่อค้า	-	1.9	1.0	-
● กู้จากสถาบันการเงิน	10.3	18.8	15.2	8.3
● รับจ้างนอกฟาร์ม	17.1	23.6	20.0	16.7
● ลดการผลิต	23.9	17.8	15.2	8.3
● หันไปปลูกอย่างอื่นเพิ่มขึ้น	36.8	21.6	28.6	33.3
● หาอาชีพใหม่	22.2	17.8	19.0	16.7
● พุดจา คุยปัญหา กับบริษัท หรือเอเยนต์	25.6	26.9	21.0	16.7
● รวมตัวต่อรองกับบริษัทหรือ เอเยนต์	11.1	12.0	12.4	-
● ขอความช่วยเหลือจากญาติ	3.4	3.8	1.0	-
● ขอความช่วยเหลือจากองค์กร ท้องถิ่น	8.5	8.7	5.7	8.3
● ขอความช่วยเหลือจากหน่วย งานของรัฐ	9.4	12.5	7.6	8.3
● เลิกการผลิต	11.1	8.2	13.3	8.3
● ฟ้องร้องผู้เกี่ยวข้อง	0.9	1.0	1.0	-
● ไม่ระบุ	0.9	3.9	1.9	-

ในกรณีของสัตว์ (ตารางที่ 10.5) วิธีการรับมือสองวิธีแรกที่เกษตรกรส่วนใหญ่นิยม จะเหมือนกับสองวิธีแรกของผู้คนคือ การลดค่าใช้จ่ายและการพุดจา คุยปัญหากับบริษัทหรือเอเยนต์ ทั้งสองวิธีนี้มีค่าเฉลี่ยรวมของกลุ่มสัตว์ที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 35 หากพิจารณาเป็นรายกรณีของสัตว์ เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกร (ร้อยละ 40) และเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา (ร้อยละ 53.2) จะใช้วิธีการลดค่าใช้จ่ายเป็นอันดับแรก ในขณะที่เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ทุกประเภททั้งไก่ไข่ (ร้อยละ 51.4) และไก่เนื้อแบบประกันราคา (ร้อยละ 40) ใช้วิธีการพุดจา คุยปัญหากับบริษัทหรือเอเยนต์ เป็นอันดับแรก กรณีของไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงมีสัดส่วนของร้อยละของเกษตรกรที่เท่ากันในทั้งสองวิธีคิดเป็นวิธีละร้อยละ 20 วิธีการที่นิยมเป็นอันดับสามหากพิจารณาในภาพรวมของสัตว์ คือ การลดการผลิต (ร้อยละเฉลี่ยรวมเท่ากับ 19.1 และในทุกสัตว์ค่าอยู่ระหว่างร้อยละ 8.0 – 38.7) วิธีการอื่น ๆ ที่เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ใช้คือ การรวมตัวต่อรองกับบริษัท การใช้เงินออมที่มีอยู่ การกู้จากสถาบันการเงิน การหาอาชีพใหม่ เป็นต้น วิธีการที่เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ใช้น้อยที่สุดหรือกล่าวได้ว่ามีเพียงเกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรร้อยละ 4.0 ที่ใช้วิธีการรับมือกับความแปรปรวนโดยการฟ้องร้องผู้ที่เกี่ยวข้อง ในกรณีของเกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรร้อยละ 4.0 เช่นเดียวกันมีการใช้วิธีรับมือโดยการขายที่ดินหรือทรัพย์สิน เพื่อรับมือกับความแปรปรวนของรายได้

ตารางที่ 10.5 วิธีการรับมือในกรณีที่เกิดความแปรปรวนในกรณีสัตว์แบ่งตามความเปราะบาง

(หน่วย: ร้อยละของ จำนวนตัวอย่างทั้งหมด)

วิธีการรับมือในกรณีที่เกิดความแปรปรวน	สุกร	ไก่ไข่	ไก่เนื้อประกันราคา		ปลา	รวม
			ประกันราคา	จ้างเลี้ยง		
• ไม่ได้ทำอะไร	8.0	-	26.7	10.0	4.8	9.9
• ใช้เงินออมที่มีอยู่	16.0	20.0	-	10.0	21.0	13.4
• ลดค่าใช้จ่าย	40.0	45.7	20.0	20.0	53.2	35.8
• กู้ยืมญาติพี่น้อง	12.0	5.7	13.3	10.0	6.5	9.5
• กู้จากเพื่อนบ้าน	-	-	-	-	6.5	1.3
• กู้จากนายทุนหรือพ่อค้า	4.0	-	-	-	-	0.8
• กู้จากสถาบันการเงิน	20.0	34.3	13.3	10.0	27.4	21.0
• รับจ้างนอกฟาร์ม	8.0	5.7	-	20.0	17.7	10.3
• ลดการผลิต	8.0	8.6	20.0	20.0	38.7	19.1
• หันไปปลูกอย่างอื่นเพิ่มขึ้น	8.0	8.6	6.7	10.0	4.8	7.6
• หาอาชีพใหม่	8.0	5.7	6.7	20.0	11.3	10.3
• พุดจา คุยปัญหากับบริษัทหรือเอเยนต์	32.0	51.4	40.0	20.0	33.9	35.5

ตารางที่ 10.5 วิธีการรับมือในกรณีที่เกิดความแปรปรวนในกรณีสัตว์แบ่งตามความเปราะบาง (ต่อ)

(หน่วย: ร้อยละของ จำนวนตัวอย่างทั้งหมด)

วิธีการรับมือในกรณีที่เกิดความแปรปรวน	สุกร	ไก่ไข่	ไก่เนื้อ		ปลา	รวม
			ประกันราคา	จ้างเลี้ยง		
● รวมตัวต่อรองกับบริษัทหรือเอเยนต์	16.0	11.4	6.7	20.0	12.9	13.4
● ขอความช่วยเหลือจากญาติ	8.0	5.7	-	-	9.7	4.7
● ขอความช่วยเหลือจากองค์กรท้องถิ่น	8.0	11.4	-	-	9.7	5.8
● ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ	4.0	17.1	-	-	19.4	8.1
● เลิกการผลิต	8.0	-	6.7	20.0	11.3	9.2
● ฟ้องร้องผู้เกี่ยวข้อง	4.0	-	-	-	-	0.8
● ขายที่ดินหรือทรัพย์สิน	4.0	-	-	-	-	0.8

หากพิจารณาวิธีการรับมือในกลุ่มสัตว์โดยแบ่งตามความเปราะบาง พบว่าเมื่อเทียบในทุก ๆ กลุ่ม กลุ่มไม่เปราะบางเป็นกลุ่มที่มีร้อยละของการไม่ทำอะไรเลยสูงที่สุดคิดเป็นร้อยละ 14.3 หากพิจารณาในแต่ละกลุ่ม กลุ่มที่ไม่เปราะบางใช้วิธีการใช้เงินออมที่มีอยู่มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 38.1 ของเกษตรกรทั้งหมด ในกลุ่มนี้ ตามด้วยวิธีการพูดคุยเจรจากับบริษัทหรือเอเยนต์คิดเป็นร้อยละ 33.3 การลดค่าใช้จ่าย (ร้อยละ 28.6) การลดการผลิต (ร้อยละ 23.8) ในกลุ่มที่มีความเปราะบาง 1 และ 2 ด้าน มีวิธีการที่เกษตรกรในกลุ่มนิยมสูงที่สุด และวิธีการที่ได้รับความนิยมอันดับ 2 และ 3 เหมือนกันคือการลดค่าใช้จ่ายคิดเป็นร้อยละ 47.5 และ 49.1 ตามลำดับ ตามด้วย วิธีการพูดคุยเจรจากับบริษัทหรือเอเยนต์คิดเป็นร้อยละ 31.1 และ 43.6 ตามลำดับ และการกู้จากสถาบันการเงินร้อยละ 23 และ 38.2 ตามลำดับ สำหรับกลุ่มที่มีความเปราะบาง 3 ด้าน นิยมที่จะใช้วิธีการพูดคุยเจรจากับบริษัทหรือเอเยนต์คิดเป็นร้อยละ 50 ตามด้วยการรวมตัวต่อรองกับบริษัทหรือเอเยนต์ร้อยละ 40 นอกจากนั้นก็ใช้วิธีการลดค่าใช้จ่าย รั้งจ้างนอกฟาร์ม ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ในอัตราร้อยละที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 20 (ตารางที่ 10.6) ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์นี้ ก็มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มพืช คือ กลุ่มเปราะบางมากนั้น ไม่ต้องการกู้เพิ่มเติม หรือใช้เงินออมของตนเอง แต่จะลดการผลิต และพยายามหาอาชีพใหม่ แต่มีแนวโน้มที่จะพูดคุยปัญหาเกี่ยวกับบริษัท และรวมกลุ่มต่อรองกับบริษัทมากขึ้น ส่วนกลุ่มไม่เปราะบาง มีแนวโน้มจะใช้เงินออมของตนเองมากขึ้น ลดการผลิต หรือ ลดค่าใช้จ่าย ส่วนกลุ่มเปราะบางไม่มาก นั้น ยังต้องการกู้ยืมจากสถาบันการเงินเพิ่มเติม ลดค่าใช้จ่าย พูดคุยเจรจากับบริษัท แต่ไม่ถึงกับรวมกลุ่มกันต่อรอง แบบกลุ่มเปราะบางมาก

ตารางที่ 10.6 วิธีการรับมือในกรณีที่เกิดความแปรปรวนในกรณีสัตว์แบ่งตามความเปราะบาง

(หน่วย: ร้อยละของ จำนวนตัวอย่างทั้งหมด)

วิธีการรับมือในกรณีที่เกิดความแปรปรวน	ไม่เปราะบาง (n=21)	เปราะบาง 1 ด้าน (n=61)	เปราะบาง 2 ด้าน (n=55)	เปราะบาง 3 ด้าน (n=10)
● ไม่ได้ทำอะไร	14.3	8.2	1.8	10.0
● ใช้เงินออมที่มีอยู่	38.1	16.4	12.7	-
● ลดค่าใช้จ่าย	28.6	47.5	49.1	20.0
● กู้ยืมญาติพี่น้อง	-	8.2	12.7	-
● กู้จากเพื่อนบ้าน	-	1.6	5.5	-
● กู้จากนายทุนหรือพ่อค้า	-	1.6	-	-
● กู้จากสถาบันการเงิน	4.8	23.0	38.2	10.0
● รับจ้างนอกฟาร์ม	9.5	6.6	16.4	20.0
● ลดการผลิต	23.8	19.7	29.1	10.0
● หันไปปลูกอย่างอื่น เพิ่มขึ้น	9.5	6.6	7.3	-
● หาอาชีพใหม่	4.8	8.2	12.7	10.0
● พุดจา คุยปัญหากับบริษัท หรือเอเยนต์	33.3	31.1	43.6	50.0
● รวมตัวต่อรองกับบริษัท หรือเอเยนต์	9.5	8.2	14.5	40.0
● ขอความช่วยเหลือจาก ญาติ	4.8	8.2	5.5	10.0
● ขอความช่วยเหลือจาก องค์กรท้องถิ่น	-	9.8	10.9	-
● ขอความช่วยเหลือจาก หน่วยงานของรัฐ	-	9.8	20.0	20.0
● เลิกการผลิต	4.8	11.5	5.5	10.0
● ฟ้องร้องผู้เกี่ยวข้อง	-	-	1.8	-
● ขายที่ดินหรือทรัพย์สิน	-	1.6	-	-

10.2 การป้องกันความเสี่ยง

การป้องกันความเสี่ยงของเกษตรกรในกรณีที่มีความแปรปรวนด้านรายได้ ทั้งเกษตรกรผู้ปลูกพืชทุกชนิด (ร้อยละเฉลี่ยรวมเท่ากับ 52.9) และเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ทุกชนิดส่วนใหญ่ (ร้อยละเฉลี่ยรวมเท่ากับ

50.4) จะใช้การวางแผนการผลิตใหม่เป็นมาตรการในการป้องกันความเสี่ยงจากความแปรปรวนด้านรายได้ วิธีที่เกษตรกรเห็นว่าเป็นมาตรการรองลงมาคือ การประกันพืชผลให้กับเกษตรกร ซึ่งทั้งเกษตรกรผู้ปลูกพืชทุกชนิด (ร้อยละเฉลี่ยรวมเท่ากับ 23.3) และเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ทุกชนิดส่วนใหญ่ (ร้อยละเฉลี่ยรวมเท่ากับ 22.8) (ตารางที่ 10.7 และ 10.8) ใช้มาตรการนี้ มาตรการอันดับสามในกรณีของพืชทุกชนิดได้แก่ การหาอาชีพใหม่ ส่วนกรณีของผู้เลี้ยงสัตว์มาตรการอันดับสามแต่ต่างกันไปในแต่ละชนิดของสัตว์ กล่าวคือ เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรจะใช้มาตรการเรื่องของการลงทุนในฟาร์มและการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงเพื่อต่อรองกับพ่อค้า และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในร้อยละที่เท่ากัน มาช่วงป้องกันความเสี่ยง ในขณะที่เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่ นิยมใช้มาตรการนี้ในอันดับสามเช่นเดียวกัน สำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อประกันราคากับปลา นิยมใช้การหาอาชีพใหม่เป็นมาตรการที่นิยมเป็นอันดับสาม

ตารางที่ 10.7 มาตรการที่สามารถช่วยป้องกันความเสี่ยงจากความแปรปรวนด้านรายได้ในกรณีพืช

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

มาตรการที่สามารถช่วย ป้องกันความเสี่ยงจาก ความแปรปรวนด้าน รายได้	มันฝรั่ง	มะเขือ เทศ	ถั่วเหลือง ฝักสด	ข้าวโพด ฝักอ่อน	ข้าวโพด หวาน	ข้าวโพด	พริก	รวม
						เลี้ยงสัตว์ เพื่อผลิต เมล็ดพันธุ์		
● การประกันพืชผล	27.4	13.3	25.8	22.1	16.2	27.9	30.4	23.3
● การลงทุนในฟาร์ม	-	6.7	1.5	1.5	4.6	4.4	-	2.7
● การวางแผนการผลิต ใหม่	45.2	56.7	56.5	52.9	54.8	54.5	50.0	52.9
● การหาอาชีพใหม่	14.5	13.3	6.5	16.2	16.2	8.8	8.9	12.1
● การเลิกการผลิต ตั้งกล่าว	4.8	10.0	9.7	4.4	8.2	4.4	7.1	6.9
● ปลูกพืชอย่างอื่นเพิ่ม	4.8	-	-	-	-	-	-	0.7
● ขายที่ดิน	-	-	-	-	-	-	1.8	0.2
● ไม่ระบุ	3.3	-	-	2.9	-	-	1.8	1.2

ตารางที่ 10.8 มาตรการที่สามารถช่วยป้องกันความเสี่ยงจากความแปรปรวนด้านรายได้ในกรณีสัตว์

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

มาตรการที่สามารถช่วย ป้องกันความเสี่ยงจากความ แปรปรวนด้านรายได้	ไก่เนื้อ		ไก่เนื้อ		ปลา	รวม
	สุกร	ไก่ไข่	ประกัน ราคา	รับจ้าง เลี้ยง		
● การประกันพืชผล	20.0	14.3	46.7	20.0	12.9	22.8
● การลงทุนในฟาร์ม	12.0	25.7	6.7	-	4.8	9.8
● การวางแผนการผลิตใหม่	48.0	54.3	26.6	60.0	62.9	50.4
● การหาอาชีพใหม่	8.0	5.7	20.0	-	9.8	8.7
● การเลิกการผลิตดังกล่าว	-	-	-	10.0	4.8	2.9
● ลดการผลิต	-	-	-	-	1.6	0.4
● เปลี่ยนไปทำกับบริษัทใหม่	-	-	-	-	1.6	0.3
● ป้องกันโรคอย่างดีไม่ให้มี การติดเชื้อ	-	-	-	10.0	-	2.0
● รวมกลุ่มผู้เลี้ยงเพื่อต่อรอง กับพ่อค้า และแลกเปลี่ยน ประสบการณ์	12.0	-	-	-	1.6	2.7

หากพิจารณามาตรการที่เกษตรกรในกลุ่มพืชและสัตว์โดยแบ่งตามความเปราะบางในแต่ละกลุ่มพบว่า ในกลุ่มพืชในทุก ๆ กลุ่มทั้งที่ไม่เปราะบางและเปราะบาง 1 ถึง 3 ด้านคิดว่ามาตรการที่สามารถช่วยป้องกันความเสี่ยงจากความแปรปรวนด้านรายได้ได้คือการวางแผนการผลิตใหม่ โดยมีร้อยละของเกษตรกรที่เลือกข้อนี้สูงที่สุดเทียบกับวิธีอื่นในแต่ละกลุ่ม ตามมาด้วยมาตรการประกันพืชผล และการหาอาชีพใหม่ที่มีร้อยละของเกษตรกรตอบมากเป็นอันดับสองและสามเหมือนกันทุก ๆ กลุ่ม จะมีกลุ่มที่มีความเปราะบาง 1 ด้านที่มีเกษตรกรเลือกใช้วิธีการขายที่ดินอยู่เพียงกลุ่มเดียว (ร้อยละ 0.5) และกลุ่มที่ไม่เปราะบางมีการเลือกมาตรการปลูกพืชอย่างอื่นเพิ่มอยู่เพียงกลุ่มเดียว (ร้อยละ 0.9) (ตารางที่ 10.9)

ในกลุ่มสัตว์หากพิจารณาตามความเปราะบาง พบว่า ในกลุ่มทุก ๆ กลุ่มทั้งที่ไม่เปราะบางและเปราะบาง 1 ถึง 3 ด้านคิดว่ามาตรการที่สามารถช่วยป้องกันความเสี่ยงจากความแปรปรวนด้านรายได้ได้คือการวางแผนการผลิตใหม่ โดยมีร้อยละของเกษตรกรที่เลือกข้อนี้สูงที่สุดเทียบกับวิธีอื่นในแต่ละกลุ่ม สำหรับมาตรการรองลงมามีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม กลุ่มที่ไม่มีความเปราะบางมีจำนวนเกษตรกรที่เลือกมากเป็นอันดับสองคือมาตรการลงทุนในฟาร์ม (ร้อยละ 23.8) และการประกันพืชผล (ร้อยละ 14.3) ในกลุ่มที่มีความเปราะบาง 1 และ 2 ด้าน มีความเหมือนกัน คือ ใช้มาตรการประกันพืชผลตามด้วยการ

ลงทุนในฟาร์ม สำหรับกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มที่มีความเปราะบาง 3 ด้าน นิยมให้ใช้มาตรการหาอาชีพใหม่ (ร้อยละ 30) ตามด้วยการประกันพืชผล (ร้อยละ 20) (ตารางที่ 10.10)

อาจกล่าวได้ว่า ในกลุ่มพืช การหามาตรการช่วยป้องกันความเสี่ยงไม่แตกต่างกันมากในกลุ่มเปราะบาง และไม่เปราะบาง แต่ในกลุ่มสัตว์ พบว่า กลุ่มไม่เปราะบาง ต้องการลงทุนเพิ่มเติม เป็นมาตรการที่สามารถช่วยป้องกันความเสี่ยง แต่ สำหรับกลุ่มเปราะบางนั้น พิจารณาการหาอาชีพใหม่ เป็นมาตรการที่ป้องกันความเสี่ยง ซึ่งแสดงว่า ผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบางมีมากจนเกษตรกรคิดว่า ไม่สามารถมีมาตรการป้องกันใดๆ จากความเสี่ยง ยกเว้นการหาอาชีพใหม่ แม้ว่าจะมีบางส่วนคิดว่า การประกันพืชผล และการวางแผนการผลิตที่ดี จะเป็นการช่วยป้องกันความเสี่ยงได้

ตารางที่ 10.9 มาตรการที่สามารถช่วยป้องกันความเสี่ยงจากความแปรปรวนด้านรายได้ในกรณีพืช ตามความเปราะบาง

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

มาตรการที่สามารถช่วย ป้องกันความเสี่ยงจาก ความแปรปรวนด้านรายได้	ไม่เปราะบาง (n=117)	เปราะบาง 1 ด้าน (n=208)	เปราะบาง 2 ด้าน (n=105)	เปราะบาง 3 ด้าน (n=12)
● การประกันพืชผล	19.7	25.0	24.8	16.7
● การลงทุนในฟาร์ม	2.6	3.4	4.8	-
● การวางแผนการผลิต ใหม่	59.0	52.4	46.7	58.3
● การหาอาชีพใหม่	11.1	11.1	14.3	16.7
● การเลิกการผลิต ดังกล่าว	8.5	5.3	7.6	8.3
● ปลูกพืชอย่างอื่นเพิ่ม	0.9	-	-	-
● ขายที่ดิน	-	0.5	-	-
● ไม่ระบุ	0.9	2.4	1.9	-

ตารางที่ 10.10 มาตรการที่สามารถช่วยป้องกันความเสี่ยงจากความแปรปรวนด้านรายได้ในกรณีสัตว์ตามความแปรปรวน

(หน่วย: ร้อยละของจำนวนตัวอย่าง)

มาตรการที่สามารถช่วยป้องกันความเสี่ยงจากความแปรปรวนด้านรายได้	ไม่แปรปรวน (n=21)	แปรปรวน 1 ด้าน (n=61)	แปรปรวน 2 ด้าน (n=55)	แปรปรวน 3 ด้าน (n=10)
● การประกันพืชผล	14.3	19.7	18.2	20.0
● การลงทุนในฟาร์ม	23.8	11.5	7.3	-
● การวางแผนการผลิตใหม่	47.6	50.8	61.8	50.0
● การหาอาชีพใหม่	-	9.8	7.3	30.0
● การเลิกการผลิตดังกล่าว	-	1.6	5.5	-
● ลดการผลิต	4.8	-	-	-
● เปลี่ยนไปทำกับบริษัทใหม่	-	1.6	-	-
● ป้องกันโรคอย่างดีไม่ให้มีการติดเชื้อ	-	1.6	-	-
● รวมกลุ่มผู้เลี้ยงเพื่อต่อรองกับพ่อค้า และแลกเปลี่ยนประสบการณ์	9.5	3.3	-	-

โดยสรุปการป้องกันความเสี่ยงของเกษตรกรในกรณีที่มีความแปรปรวนด้านรายได้ ทั้งเกษตรกรผู้ปลูกพืชทุกชนิด และเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ทุกชนิดส่วนใหญ่จะใช้การวางแผนการผลิตใหม่เป็นมาตรการในการป้องกันความเสี่ยงจากความแปรปรวนด้านรายได้ วิธีที่เกษตรกรเห็นว่าเป็นมาตรการรองลงมาคือ การประกันพืชผลให้กับเกษตรกร นอกจากนั้นยังมีมาตรการอื่น เช่น การลงทุนในฟาร์ม และการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงเพื่อต่อรองกับพ่อค้า และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การหาอาชีพใหม่ ที่เกษตรกรใช้เป็นมาตรการในการป้องกันความเสี่ยง